
Wojciech MAŁECKI
Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji
we Wrocławiu

EGZAMINATOR EGZAMINÓW ZEWNĘTRZNYCH: HOBBY CZY PROFESJA?

Wprowadzenie egzaminów zewnętrznych zmienia polski system edukacyjny. Już dawno zaobserwowano, że zmiany dotyczące oceniania i egzaminowania uczniów o wiele silniej wpływają na pracę szkół niż, na przykład, zmiany programów nauczania. Które elementy systemu egzaminacyjnego „in statu nascendi” wnoszą swój wkład do obserwowanych zmian? Nie pomylimy się, jeśli powiemy, że każdy. Wyłonić jednak można kilka najistotniejszych. Zaliczyć do nich można:

1. standardy i wymagania egzaminacyjne,
2. metoda kryterialnego oceniania zadań otwartych,
3. egzaminatorzy,
4. publikowanie rezultatów egzaminów.

Dalej zainteresujemy się przede wszystkim osobą egzaminatora jako istotnego elementu systemu egzaminacyjnego i jako osobą bardzo dobrze wiążącą egzamin zewnętrzny ze szkołą.

Istotą pracy egzaminatora jest sprawdzanie i ocenianie zadań otwartych. Formalnie do jego zadań należy także ustalanie wyniku egzaminu, ale to zadanie, przy aktualnych rozstrzygnięciach formalnych (prawnych) ma zdecydowanie mniejsze znaczenie.

Rozwiązywanie zadań otwartych przez uczniów polega na konstruowaniu odpowiedzi, tworzeniu ich. Każda odpowiedź udzielona przez ucznia ma indywidualny charakter. Oczywiście zadania krótkiej odpowiedzi dają znacznie mniej swobody odpowiadającemu niż zadania rozszerzonej odpowiedzi. Im szerszy jest zakres zadania, tym bardziej zróżnicowane odpowiedzi, tym trudniejsze sprawdzanie i ocenianie. Trudno jest automatyzować sprawdzanie i ocenianie zadań otwartych, chociaż wobec niektórych typów zadań takie próby już podejmowano. Najlepszym ocenającym jest tu człowiek, specjalista potrafiący znajdować w odpowiedziach uczniów realizację umiejętności formułowanych w wymaganiach egzaminacyjnych i konkretyzowanych

w kryteriach oceniania. Tym specjalistą jest właśnie egzaminator egzaminów zewnętrznych.

Od egzaminatorów oczekuje się, że będą oceniali obiektywnie, porównywalnie i zgodnie.

Obiektywizm oceniania polega na odnoszeniu odpowiedzi uczniów do kryteriów oceniania, schematów typowych rozwiązań, przykładów dobrych i nieakceptowanych odpowiedzi. Dodatkowo jeszcze na obiektywizm oceniania składa się nieuwzględnianie innych czynników zauważanych w odpowiedzi ucznia, na przykład sposobu pisania, stylu, konwencji, jaką wybrał.

Porównywalność należy postrzegać w kontekście sprawdzania prac jednego ucznia oraz wszystkich uczniów. Ma na nią wpływ na przykład:

- rezultat osiągnięty przez ucznia we wcześniejszych zadaniach,
- liczba już poprawionych arkuszy egzaminacyjnych,
- zmęczenie egzaminatora,
- czas przeznaczony na ocenianie (liczba arkuszy na dzień).

Konsekwencją porównywalnego sprawdzania i oceniania arkuszy jest stałość ustalonych przez egzaminatora warunków spełniania kryteriów przez uczniów. I odwrotnie, słaba porównywalność skutkuje nierównym ocenianiem.

Zgodność oceniania między egzaminatorami oznacza ocenianie obiektywne i porównywalne w tym samym stopniu w skali zespołu egzaminatorów, egzaminatorów powołanych przez jedną OKE, egzaminatorów w całym kraju. Zapewnianiu zgodności służy weryfikowanie prac przez przewodniczących zespołów egzaminatorów.

Wszystkie trzy wymogi są bardzo trudne do spełnienia. Osiągnięcie wysokiej obiektywności, porównywalności i zgodności oceniania zadań otwartych osiągnąć można tylko dzięki dobremu przygotowaniu egzaminatorów i przewodniczących zespołów egzaminatorów.

Wobec tego bardzo ważny jest proces przygotowywania i ustawicznego szkolenia egzaminatorów i przewodniczących zespołów egzaminatorów.

Szkolenie wstępne egzaminatorów zostało przygotowane w Wydziale Ewidencji Egzaminatorów i Programów Doskonalenia Nauczycieli Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w okresie od września 1999 roku do czerwca 2000 roku. Po konsultacjach i kursach dla prowadzących szkolenia dla kandydatów na egzaminatorów okręgowe komisje egzaminacyjne rozpoczęły masowe szkolenia dla kandydatów na egzaminatorów zewnętrznych wszystkich rodzajów egzaminów. Szkolenia te trwają do tej pory.

Część egzaminatorów ma już za sobą pierwsze doświadczenia, dzięki temu, że brała udział w ocenianiu w ramach egzaminów próbnych. Egzaminatorzy Ci poznali już trud koncentracji przy ocenianiu ponad 100 prac, stanęli w sytuacjach trudnych dla siebie, tak wtedy, gdy negocjowali w zespole mające obowiązywać wszystkich interpretacje kryteriów, jak i wtedy gdy musieli podejmować decyzje o uznaniu (bądź nie) niejednoznacznych odpowiedzi uczniów.

Doświadczenia te warto wykorzystać do obserwacji procesu stawania się egzaminatorem. Można też uzyskać odpowiedzi na pytania istotne w projektowaniu kolejnych cykli szkoleń dla kandydatów na egzaminatorów, ustawicznego szkolenia egzaminatorów, szkolenia przewodniczących zespołów egzaminatorów.

Problemy będące źródłem pytań wylaniać może badacz obserwujący pracę i efekty pracy egzaminatorów. Najlepiej jednak problemy oceniania widzą sami egzaminatorzy. Dlatego też przed sformułowaniem pytań dotyczących dalszego szkolenia egzaminatorów przeprowadziłem z kilkoma egzaminatorami części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego wywiady narracyjne mające na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania:

- jak przebiega proces stawania się egzaminatora (rekonstrukcja trajektorii egzaminatora)?
- jak przebiega proces stawania się przewodniczącego zespołu egzaminatorów?

Rozmawiałem z czterema egzaminatorami – kobietami (dwie osoby z zespołu pracującego w obszarze OKE Kraków, 2 – w obszarze OKE Wrocław) oraz dwiema przewodniczącymi zespołów egzaminatorów. Wywiady przeprowadziłem w okresie od 8 do 14 listopada bieżącego roku, po oddaniu przez egzaminatorów sprawdzonych i ocenionych arkuszy egzaminacyjnych próbnego egzaminu gimnazjalnego przeprowadzonego 16 października.

Prowadząc wywiad zachęcałem moje rozmówczynie do wypowiedzi dotyczących:

- trafności szkoleń wstępnych,
- umiejętności i wiedzy niezbędnych w pracy egzaminatora,
- podejmowania decyzji,
- współpracy w zespole egzaminatorów,
- potrzeb w zakresie dalszego szkolenia.

Wypowiedzi moich rozmówczyń nie ograniczały się tylko do sugerowanych tematów. W pierwszej kolejności dzieliły się swoimi uwagami o arkuszach egzaminacyjnych, o zadaniach i kryteriach ich oceniania, o organizacji egzaminu próbnego. Szerszy kon-

tekst wywiadu ułatwiał potem koncentrowanie uwagi na tematach, które interesowały mnie przede wszystkim.

Szczególnie warte odnotowania uznałem następujące kwestie:

1. Szkolenie wstępne dobrze przygotowuje do pracy egzaminatora. Daje przedsmak pracy „na poważnie”, obejmuje zagadnienia istotnie ważne w rzeczywistej pracy. Dalsze szkolenie egzaminatorów nie musi już być prowadzone w tej samej formie jak szkolenie wstępne. Wystarczy spotkanie przed przystąpieniem do oceniania prac. Warto natomiast zapewnić egzaminatorom bieżące formacje o przygotowaniach do egzaminów, materiały pomocnicze – na przykład zadania z rozwiązaniami i komentarzem metodycznym. To zapewnianie informacji może odbywać się drogą elektroniczną.

2. Po pierwszych doświadczeniach zauważana jest potrzeba zwrócenia uwagi w trakcie szkolenia wstępnego na problemy organizacji warsztatu pracy egzaminatora (planowanie sprawdzania i oceniania, porządkowanie arkuszy, autoweryfikacja własnych zapisów).

3. Wśród cech, którymi powinien dysponować egzaminator za najważniejszą uznano „przyjazność wobec nieznanego ucznia” polegającą na dążeniu do znajdowania w odpowiedzi ucznia jego intencji, „drogi rozumowania”. Nie można tu stosować sztywnych schematów oceniania. Wszystkie moje rozmówczynie zwracały w tym momencie uwagę na to, że tylko głęboka wiedza egzaminatora w zakresie dziedzin (przedmiotów szkolnych) objętych egzaminowaniem pozwala zauważać poprawność nietypowych lub niepełnych rozwiązań uczniów. Mówiły wręcz o tym, że takie podejście do oceniania odpowiada działaniom nauczyciela twórczego.

4. Ważną cechą jest także asertywność egzaminatora przejawiająca się w formułowaniu własnego (czasem odosobnionego) zdania w trakcie precyzowania kryteriów oceniania i ustalania reguł interpretacji nietypowych rozwiązań uczniów. Z drugiej strony egzaminator musi być gotów uznać zdanie innych.

5. Egzaminatorki deklarowały, że najbardziej odpowiada im wspólna praca (w zespole egzaminatorów) przez kilka godzin pozwalająca zrozumieć kryteria, wyłonić rzeczywiste i potencjalne trudności, ustalić kategorie poprawnych i niepoprawnych odpowiedzi uczniów, uzgodnić drogi porozumiewania się między sobą. Dalej jednak preferują pracę indywidualną umożliwiającą wybór najlepszego czasu na poprawianie, koncentrację, optymalną organizację warsztatu pracy.

Szczegółowych informacji związanych z procesem stawania się egzaminatorem

pozyskałem znacznie więcej. Wymagają one starannego uporządkowania i przetworzenia. Już teraz mogę stwierdzić, że w oczach egzaminatorów proces stawania się egzaminatorem jest bardzo złożony. Sami egzaminatorzy uważają, że szkolenie wstępne wpłynęło na ich codzienną praktykę w zakresie oceniania. Z kolei krytyczna refleksja oceniania szkolnego, możliwa dzięki zdobyciu nowej wiedzy i umiejętności wpłynęła korzystnie na ocenianie zewnętrzne w trakcie egzaminów próbnych.

Rozmowy z egzaminatorami zwróciły uwagę na wiele rzeczywistych problemów. Dzięki temu możliwe będzie postawienie nowych pytań dotyczących rozwoju zawodowego egzaminatorów. Praca nad odpowiedziami na nie przyczyni się do doskonalenia szkoleń, a w konsekwencji jakości pracy egzaminatorów. A dzięki temu – między innymi – egzaminy zewnętrzne zyskają szansę akceptowania ich przez coraz szersze grono nauczycieli i przez opinię publiczną.